

Статті

Микола МОЗДИР

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАН МЕБЛЯРСТВА КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. В ГАЛИЧИНІ

Mykola MOZDYR. To a Problem of State of Furniture Craft in Galicia at Late XIX and Early XX cc.

Прискорений соціально-економічний розвиток, що розпочався в Європі із серед. ХІХ ст., не обійшов стороною і Галичину – тоді провінцію Австро-Угорської монархії. Достатньо відзначити, що з 1862 р. до 1890 р. кількість промислових підприємств у Галичині збільшилася з 27393 до 34343, а відсоток усіх таких підприємств у відношенні до загальної кількості промислових закладів усієї імперії складав майже 10%¹.

Прогрес був помітний і в меблярській справі. Правда, якщо брати до уваги природні умови, необхідні для столярської справи, при тодішній технології (наявність деревини відповідних видів та її якості), то Галичина належала до найменш заліснених територій в Австрії². Піднесенню меблярства сприяли механізація окремих виробничих процесів, а то й цілих циклів, поглиблення ринкових відносин, хоча були й інші чинники – просвітницько-культурних товариств. На зразок “Товариства руських ремісників” – “Зоря”, заснованого в 1884 р. відомим львівським архітектором Василем Нагірним. З-поміж завдань, які ставило перед собою, було і виховання (навчання) ремісничої молоді³. Практично це виражалось в тому, що бажаючі набути певну спеціальність навчалися у відомих майстрів-наставників – членів згаданого Товариства. Про професійний рівень, орієнтацію в тогочасних ві-

яннях декоративно-ужиткового мистецтва членів того Товариства свідчить факт участі їх у “Виставі крайовій” у Львові 1894 р. Тоді Михайло Василець виставив дубову різьблену шафу, Теодор Корній з Перегінська – столик і крісло з кедрини, що їх замовив для себе митрополит С.Сембратович. Сам факт набуття цих предметів високим достойником церкви може свідчити про їх небуденність. На згаданій виставі звертали на себе увагу також меблі, створені не спілчанськими майстрами. Такими, наприклад, як Микола та Василь Шкрібляки, вже тоді відомі гуцульські різьбярі. Не членом товариства був і майстер із Гуцульщини, що створив ліжко “...інтересне своєю формою... різьблене або висаджуване мосяжними гудзиками, або дротиками”⁴. Поруч з ними були виставлені різьблені гуцульські та мальовані яворівські скрині й інші меблі.

Товариства, спілки на кшталт згаданої “Зорі” орієнтували організованих і самодіяльних виробників меблів на творення предметів, що у своїй образно-конструкційній основі несли риси їх народного розуміння, доцільності та краси. Водночас вони наголошували на потребі привнесення до цих традиційних якостей нового, сучасного бачення “по-українськи” як форми, так і декору. Типовим можна вважати стілець, що його створив невідомий, але досвідчений столяр, який знайшов не тільки відповідні пропорційні співвідношення конструкційних частин, але прекрасно їх пластично опрацював, до того ж, при цьому підкресливши чудові естетичні якості деревини дуба.

Очевидно він був і добрим різьбярем. Тільки вільне володіння цим фахом дозволило йому так органічно нанести декор на оперті цього стільця. Це композиція з мотивів дубового листа, у центрі якої ініціали, очевидно, власника даної речі. З подібних елементів, тільки закомпонованих на кшталт літер з написів на давніх іконах на зразок “в’язі”, є різьба й на зворотній стороні опертя. Розміщення різьбленого декору на місці ергометрично не оправданому на цьому меблі, свідчить про те, що він, очевидно, правив своєю родною візитною карткою його власника. Такі меблі дуже часто несли в собі національні риси – так як їх розуміли замовники або виконавці.

¹Провідник по виставі краєвій у Львові.– Львів, 1894.– С. 25.

²Там само.– С. 29.

³Там само.– С. 57.

⁴Там само.– С. 135.

Починаючи з 1880-их рр., у забезпеченні населення Галичини меблями намітився доволі чіткий поділ на меблі фабричного виробництва і меблі, виготовлені приватними майстернями чи майстрами. Метрополія стримувала в Галичині промислове виробництво меблів і ввозила їх в цю напівколоніальну провінцію. Особливо був насичений місцевий ринок так званими “віденськими” гнучими меблями, які виробляла фірма братів Тонетів, заснована у Відні ще в 1853 р. На поч. 1890-их рр. першу в Галичині парову фабрику, на якій вироблялися столярські вироби, зокрема і меблі, відкрив у Львові Я.Ленард⁵. Вона тут довго була чи не єдиним підприємством такого типу. Вироблені на цій фабриці меблі були доступні для набуття широкими верствами суспільства: вони були утилітарні, практичні і не позбавлені певних естетичних якостей. Постійно обновлюваний асортимент забезпечував їм ринок збуту.

Потреба на недорогі, якісні меблі постійно зростала. У тих умовах на місцях їх могли виробляти тільки руки майстрів у невеличких приватних майстернях.

Підготовка таких спеціалістів, спочатку нижчих і середніх кваліфікацій, розпочалася вже з 1870-их рр. Першою в Галичині була школа рисунку і моделювання, організована в 1875 р. при Львівському міському музеї художньої промисловості (відкритому роком раніше). Згодом вона була перейменована в школу художньої промисловості⁶. Її праобразом була школа при технологічному музеї у Відні, випускник якої М.Гнатівський – один із перших вчителів столярської, токарської та різьбярської справи у відкритій в 1883 р. промисловій (вечірній) школі в м. Дрогобичі⁷. Подібні школи були відкриті в Коломиї та Станіславові (тепер Івано-Франківськ). Спочатку вони тільки сприяли набуттю кваліфікації ремісників нижчого рівня. Крім відділів гірничої та нафтової справи, тут вчили художнього столяр-

ства та різьбярства. Знайомили з основами рисунку, конструювання і орнаментики. Не треба забувати, що саме в цей час своєю творчістю стають широко відомими карпатські різьбярі Ю. та В.Шкрібляки⁸. Майже одночасно була організована подібна за спрямуванням школа в м. Сокалі (1882). Та чи не найбільш показовою в цьому плані була Професійна школа столярства, токарства і різьбярства у м. Станіславові, відкрита в 1884 р. на базі існуючої раніше школи нижчого типу. Навчання тут тривало три роки (пізніше чотири). Теоретичні заняття поєднувалися з практичними. Наприклад, на першому році вони тривали 40 год. тижнево. Протягом перших двох місяців на рисунок щоденно відводилося дві години. Пізніше шість годин у тиждень. Викладалися основи геометрії, матеріалознавства, відомості про імпорتنі породи дерев, технологію та інші.

На II–IV роках навчання на рисунок відводилося шість годин на тиждень. Водночас учнів вчили виконувати деталі і нескладні вузли конструцій меблярської, а також токарської справи.

В останній рік, як і в два попередні, навчання тривало вісім годин щоденно. Крім рисунку, щоденно декілька годин вивчалися мистецькі стилі, в основному тільки класичні. Випускники виконували речі за власними рисунками, композиціями, вибір яких був довільний. Школа, що містилася в чотирьох кімнатах, мала 9 столярських верстатів, 2 токарські та різні ручні столярські, токарські, різьбярські інструменти, набір зразків рисунків різьби, меблів, архітектурних об'єктів та ін. Кількість учнів та вчителів не була стабільною: з 1884 р. – 31 учень та 2 вчителі, 1887–88 рр. – 76 учнів і 16 вчителів, в 1896 р. навчалася 40 учнів, навчання тривало 4 роки. На цей час школа мала 21 столярський та 7 токарських верстатів⁹. У 1889–90 рр. було тільки 12 учнів та 2 вчителі. Учні приймали з 14 років життя, переважно з міста, але більшість їх походила з прилеглих сіл, про що свідчить наявність своєрідної бурси при школі та факт, що значна кількість новоприйнятих була неграмотна¹⁰.

⁵Katalog Powszechny wystawy Krajowej we Lwowie roku 1894.– Lwów.– S. 297.

⁶Доповіді наукової ювілейної конференції до 100-річчя Музею етнографії та художнього АН УРСР.– К.: Наук. Думка, 1976.– С. 4.

⁷Merunowicz T. Opieka Kraju nad szkolnictwem przemysłowym w Galicyi.– Lwów: Nakładem funduszu Krajowego, 1887.– S. 25.

⁸Захарчук-Чугай Р.В. Родина Шкрібляків.– К.: Мистецтво, 1979.– С. 2.

⁹Pzewodnik przemysłowy.– Rok. I.– 1896.– Lwów, 1896.– S. 267.

¹⁰Rocznik statystyczny Galicyi.– Rok. I.– 1886.– Lwów,

Цікавою була система утримання цієї школи і не тільки її. Вироблені тут речі – меблі продавали, а отримані гроші ділили на три рівні частини, не враховуючи вартості матеріалу, з яких – перша поступала в касу школи, друга – вчителю (фахівцю) і третя – учням, які виконували дану річ, – кожному залежно від його особистого внеску в її виготовлення¹¹.

Значно більшою була промислова школа в Коломиї, у ній в 1887–88 рр. було 256 учнів, яких навчали 16 вчителів¹². Львівська промислова школа, що в 1891 р. була перетворена у промислову школу вищого типу, і навчання в ній тривало 4 роки, мала 4 відділи, один з яких – “меблевого столярства”.

В 1896–97 рр. в ній навчалося 426 учнів, а педагогічний колектив складався з 25 наставників. Тут готували майстрів вищої категорії. Школа мала добру (як на той час) матеріальну базу; тільки столярських верстатів тут було двадцять¹³.

Потребу в підготовці не просто виконавців, а добре кваліфікованих спеціалістів, диктували умови всезростаючої конкурентної боротьби на внутрішньому ринку Австро-Угорщини. Інтенсивний імпорт меблів у Галичину не тільки високохудожніх, але й середньої якості, а то й зовсім простих і дешевих, продовжувався аж до поч. 1880-их рр. Непомітний на поверхні господарського життя процес підготовки кількісної і якісної, місцевих столярів незадовго дав свої результати: меблі львівських майстрів за своїми показниками не поступалися тогочасним аналогічним за призначенням віденським меблям¹⁴.

В 1885 р. у Львові працювало над виготовленням меблів 755 столярів. У такому невеликому місті, як Броди, їх було в тому ж році понад 200¹⁵.

Навіть у далеких карпатських сс. Брустурах, Космачі, Березові та інших гуцули виробляли на

1897.– S. 84.

¹¹Merunowicz T. Opieka Kraju...– S. 87.

¹²Rocznik statystyczny Galicyi.– Rok. II.– 1887.– Lwów, 1889.– S. 95.

¹³Przewodnik przemysłowy.– Rocznik II.– 1897.– Lwów, 1897.– S. 282.

¹⁴Przewodnik przemysłowy. Rocznik I.– № 10.– 1896.– Lwów, 1896.– S. 215–216.

¹⁵Rocznik statystyczny Galicyi.– Rok. III.– 1889.– Lwów, 1891.– S. 190.

продаж “випочинкові” меблі – столики, крісла, канапки (кушетки) гнуті і з ліщини¹⁶. Конкурентна боротьба, нещадна експлуатація призвела у 1896 р. до страйку столярів¹⁷.

Спеціальна комісія зафіксувала прохання страйкарів затвердити вироблений ними преїскурант на 85 видів столярських виробів та нормувати робочий тиждень 62 годинами¹⁸.

Каталог загальної крайової виставки, відкритої у Львові в 1894 р., та хронікальні відомості з так званої “постійнодіючої виставки”, організованої у Львові два роки пізніше “Товариством заохочення крайової промисловості”, донесли до нас понад тридцять прізвищ авторів меблів, виставлених на огляд, або ж власників майстерень, фірм, у яких вони були виконані¹⁹. Очевидно, що якість меблів, вироблених у Львові, відповідала тогочасним європейським “стандартам”, в іншому разі набір меблів із загальною назвою “Львівський інтер’єр” не був би виставлений на Всесвітній виставці в Парижі у 1900 р.²⁰

Що ж пропонували тодішні львівські продуценти меблів різним соціальним прошаркам міста? Від скромних столів, ліжок, шаф і т. д. до “креденсів в старонімецькім стилі”, дамської спальні в “англійському стилі”, або ж у “французькому стилі”, салон – “барочному”, дамський салон в стилі “Людовіка XV” і лише Михайло Павлашак із Львова пропонував гарнітур спальні з різьбою в “гуцульському стилі”²¹. Експонування, зокрема, такої спальні свідчило про поступову втрату позицій еkleктизму, на зміну якому приходив стиль модерн. Він проявив себе і в появі багатофункціональних меблів оригінальних конструкцій. Львівський мебляр Р.Ремановський зробив і запатентував в Австро-Угорщині та Ні-

¹⁶Weigl L. Rys miasta Kołomyji.– Kołomyja. Drukiem H. Zademskiego i spółki, 1887.– S. 53–54.

¹⁷Przewodnik przemysłowy.– Rocznik.– 1896.– Lwów, 1896.– S. 171.

¹⁸Przewodnik przemysłowy.– Rocznik.– 1897.– Lwów, 1897.– S. 67–68.

¹⁹Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie roku 1894. Wydanie drugie. We Lwowie z drukarni i litografii Pintera i Spółki.– 1894.– S. 177–187; Przewodnik przemysłowy.– Rok. II.– 1897.– № 8.– S. 93.

²⁰Jarmila Brožova. Český interiér na světové výstavě v Paříži 1900.– “Umeni”. Academia: Praha, 1981.– S. 38.

²¹Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej...– S. 187.

меччині оригінальну шафу-ліжко. Цей мебель був зручним у користуванні, не громіздкий і відносно дешевий. Автор розраховував ним задовольнити інтереси, передусім, людей малозаможних з їх обмеженою житловою площею. Ця шафа-ліжко призначалася для родин середнього достатку, а також й більш багатих, де могло правити резервним ліжком для гостей, або ж для домашньої прислуги.

На поч. ХХ ст. на території Східної Галичини діяла значна кількість столярних майстерень, в яких виробляли меблі. Наприклад, у Тернополі, Бучачі, Самборі, Делятині, Рудках, Немирові навіть в сс. Липниках під Львовом, Пістині в Карпатах та в багатьох інших місцевостях²². Були серед них й такі, що представляли собою добре організоване підприємство. Наприклад, власник Ю.Сидор мав під Львовом у Замарстинові столярську фабрику, де працювало 25 робітників, користуючись 7 бензиновими моторами²³. Кільканадцять станків та 15–17 челядників було в майстерні Ф.Луцака в м. Надвірні (Івано-Франківщина)²⁴.

З архівних джерел можна довідатись, що рівень підготовки майстрів був високий. Багато з них підвищували свої спеціальні знання у Відні, Інсбруку, Кракові та інших містах, як наприклад, О.Полянський із Львова, Т.Бурачковський із Дрогобича²⁵.

Комбіновані меблі почали виготовляти також у Станіславській промисловій школі. Наприклад, софу, спальний диван з трьома шафками, розміщеними над спинкою на бічних пілястрах, з'єднаних карнизом та галерейкою, умивальник з шафою і дзеркалом та інше²⁶. На ринок все частіше потрапляли дешеві металеві ліжка з пружинними матрацами місцевого виробництва²⁷. Залізні ліжка були тут відомі й раніше, але без пружин,

а з низом на ремнях. Окремі ремісники їх виробляли на Львівщині вже в серед. ХVІІІ ст. У Речі Посполитій вони були відомі вже в другій пол. ХVІІІ ст.

На Наддніпрянській Україні в кін. ХІХ – поч. ХХ ст. меблі частково виробляли в різних Земських майстернях.

Цікаво, що цій території України, де економічна та соціальна ситуація була дещо відмінна від тієї, що існувала в Галичині, меблярство розвивалося в майже аналогічних умовах. У цьому значну роль відігравали ремісничі, в тому числі й столярські, майстерні, організовані згаданими Земствами.

Очевидно, з однієї із таких походить гарнітур для спальні: стіл, 12 стільців, буфет, що зберігається в Чернігівському історичному музеї, і який потрапив сюди з Галаганівського палацу в Сокиринцях²⁸. Всі предмети цього гарнітуру об'єднані єдиним художньо-образним ладом та відкрито підкресленою, як у селянських меблях, їх функціональністю, конструктивністю, виявленням матеріалу дерева – ясеня, з якого зроблено ці речі. Всі предмети мають масивні підставки, що, за винятком царг, прикрашені точеними – густими, ритмічно розташованими поясками. Сидіння на стільцях та стільниця стола – гладкі з ледь профільованими краями. Тільки заповнення оперть крісел мають ажурно-рельєфну різьбу з мотивів квітки, рокайлю, взагалі рослин, а закінчення задніх ніжок – три поздовжні жолобки, ритмічно нанесені, такої ж глибини врізом. Закінчення наверх – стилізовані лев'ячі морди.

Асортимент меблів, виготовлених у Галичині, був широким: крім побутових, виробляли спеціально для новостворюваних санаторіїв, курортів, лікарень, магазинів, навчальних закладів і т. п. Часто це були “стильові” меблі, як зазначалось в рекламі, тобто такі, що наслідували відомі історичні мистецькі стилі. Матеріал, з якого виконувалися, був переважно місцевого походження, – горіх, дуб, ясен липа, частково імпортований із Відня, наприклад, магохонь, кедр та інші.

Крім столярів-меблярів, охоплених різними організаційними формами, тобто організаційно

²²ЦДІА у Львові.– Ф. 165.– Спр. 9.– Оп. 115, 131, 172, 196, 241, 370, 395, 431, 765.

²³ЦДІА у Львові.– Ф. 165.– Спр. 9.– Оп. 631.– С. 3.

²⁴ЦДІА у Львові.– Ф. 165, 9, 565.– С. 3–4; Ф. 165, 9.272.– С. 1.

²⁵ЦДІА у Львові.– Ф. 165.– Оп. 9 а.– Спр. 13.– С. 1–3.

²⁶Pzewodnik przemysłowy.– Rok. 1896.– № 10.– S. 123, 215–216.

²⁷Pzewodnik przemysłowy.– Rok. II.– 1897.– № 8.– S. 104.

²⁸Łukasz Gołębiowski. Domy i dwory.– Lwów: Wydawca Adam Koczurba, 1884.– S. 141.

структурованими, виготовленням меблів займалася значно більша кількість майстрів, ніким не реєстрована. Так, у с. Винники (тепер в межах м. Львова) ще в кін. XIX – на поч. XX ст. існувала ціла “колонія винницьких майстрів”, з яких тільки 23 сплачували податок, останні, так звані “партачі”, працювали на свій страх і ризик. Виробляли тут переважно ліжка та шафи з дерева вільхи і дешево збували у Львові. Зрозуміло, що їх споживачами були не найбагатші люди²⁹.

На зламі XIX–XX ст. в єдиному руслі пошуків нових виражальних засобів та естетичних якостей в усіх сферах художньої творчості відбувався і відповідний процес у меблярській справі. Нові, обумовлювані часом концепції організації суспільного, виробничого життя і побуту призводили не тільки до збільшення різновидів меблів, але й до використання в їх виробництві нових матеріалів переважно місцевого рослинного походження, що розширювало діапазон користування та естетичної вимовності цих речей.

Художні меблі, плетені з лози та ліщини, з'явилися на землях України вже наприкінці XIX ст., хоча саме виробництво різних предметів із рослинних матеріалів, у тому числі лози і соломки, мали тут давні традиції³⁰. Плетені меблі з лози були відомі вже в стародавніх Греції та Римі. В XVII ст. з привозної тростини в Англії почали робити окремі деталі до меблів для сидіння. Лише з самого кін. XIX ст. своєрідна мода на відроджені в нових соціально-економічних умовах дизайнерами Англії меблі з плетіння розповсюдилась у Європі.

На західноукраїнських землях майстрів з вироблення гнутих та плетених меблів готували чеські так звані “кошикарські” школи³¹.

На поч. XX ст. у Львові існувала “Центральна школа кошикарська” з дворічним навчанням, яка давала випускникам доволі високу підготов-

ку. Про це свідчить не тільки свідоцтво про її закінчення, а й літературні джерела³².

На Крайовій виставці килимів у Львові експонувалася група предметів, переважно меблів для службового та житлового інтер'єрів, виготовлених учнями згаданої школи. Певне уявлення про напрямки навчання учнів цих шкіл, прийоми формотворення, естетичні критерії, якими вони керувалися, може дати крісло-качалка (гойдалка), що зберігається у Львівській національній галереї мистецтв³³. Воно демонструвалося на згаданій виставці у Львові і, очевидно, представляло один із основних напрямків у виробництві таких плетених меблів. Функціональна сторона цього крісла явно поступається місцем декоративній вимовності. Наприклад, опертя має безліч деталей різної форми і складності їх виконання включно з точеними деталями “диньками”, есоподібними завитками і т. п. Все розраховане на створення враження багатства форм, краси предмета. Довір'я до цієї меблі повинно було бути підкріплене і високим професійним рівнем її виконання. Всі конструкційні частини і декоративні форми надійно з'єднані, переплетення сприймається як своєрідне фактурне ткання, деталі неначе зроблені за шаблоном із якогось дуже пластичного матеріалу. Насправді ж це була ротангова плетінка, тобто плетінка з розщепленого стебла певного роду пальми, що росте в південно-східній Азії.

Враховуючи естетичні смаки потенційних покупців, що було об'єктивним економічним стимулом, автор зробив його в кращих традиціях минулої еkleктики.

У всіх виробках, виконаних технікою плетіння, на першому місці підкреслені утилітарність предмета, відтак його художність, досягнуті підпорядкування природних якостей матеріалу творчому задуму автора. В цих меблях дає про себе знати народна естетика рукотворних виробів. Проектанти і виконавці, користуючись народним розумінням природної краси світлих або дещо охристих кольорів лози, колотої ліщини, вважали за недоречне вводити у виріб такі додаткові елементи

²⁹ЦДДА у Львові.– Ф. 55.– Оп. 1.– Спр. 213.– С. 4.

³⁰Захарчук-Чугай Р.В. Художнє плетіння з лози, роогози і соломки на Яворівщині // Народні художні промисли.– К.: Наук. Думка, 1979.– С. 42–43.

³¹Tygodnik przemysłowy.– 1897.– № 23.– S. 267–268; ЦДДА у Львові.– Ф. 165.– Оп. 9.– Спр. 4.– С. 2, 3, 11; Спр. 31.– С. 1–4.

³²ЦДДА у Львові.– Ф. 165.– Спр. 9 а.– Оп. 1.– С. 4.

³³Львівська національна галерея мистецтв (Одеський замок) студійні фонди.

декору, як фарбування, що, наприклад, широко практикувалося яворівськими майстрами при виробництві плетених кошиків.

В історії мистецтва не відомі імена професійних українських художників поч. ХХ ст., які хоча б частково присвятили творчу увагу проектуванню меблів. Навіть якщо вони працювали у декоративно-ужитковому мистецтві. І це, передовсім, тому, що до меблів було ставлення як до промислової, або ремісничої чи самодіяльної продукції, в якій участь художника не передбачалася, або ставилась під сумнів. І навіть тоді, коли окремі митці творили проекти достойні уваги, тим більше, які були власними зусиллями реалізовані і введені в коло предметів їх побуту, вони, тобто такі митці, залишалися поза увагою істориків мистецтва. Саме така доля спіткала і частину проектів та виготовлених за їх зразками речей, які розробила Олена Кульчицька. До речі, до кінця її життя в обставі житла художниці окремі з них гідно виконували свою функцію. Немає потреби довго дошукуватися причин появи цих безсумнівно улюблених нею (не тільки нею) предметів. Приймаючи історію свого народу, його колективну мудрість, традиції, розуміння краси як основу творчості, О.Кульчицька вбачала в них джерело образів, принципів конструювання декору, вибору матеріалів, а в цілому – красу і мудрість народу. Проте шлях до реалізації цих поглядів був непростим і однозначним. Після закінчення Віденської художньо-промислової школи (1903–1907) О.Кульчицька розпочала творчу працю, що стане не тільки змістом всього її життя, але і подвигом у мистецтві. Важко зараз встановити точний час, коли саме в О.Кульчицької остаточно визріла ідея створення нових форм меблі. Найбільш ймовірно, що до реалізації задуму приступила після переїзду в 1908 р. зі Львова до Перемишля. Виконані на різноформатних картках паперу, його клаптиках, ескізи (деякі позначені авторськими написами), що зберігаються в Національному музеї імені митрополита Андрея Шептицького у Львові, дають підстави припускати, що опрацьовувала їх впродовж якогось довшого часу з перервами. Окремі з них можна вважати проектами меблів для власного житла. Хоча могли бути використані й іншими людьми, але зі світоглядом, наближеним до її власного. Бо саме на таке мір-

кування наводять проекти малюнків № 2 і 4, в яких розміри кімнат близькі до параметрів кімнат, в яких жила останні роки. Її були зрозумілі і близькі принципи розміщення меблів у селянському житлі. Наприклад, проєктовані нею суцільні лави без опертя передбачалося розставляти по під довгими (до 5 м) стінами. На іншому ескізному проєкті інтер'єру, в невеличкій прямокутній кімнаті з невисокою стелею, основну увагу привертають не стільки меблі, доволі точно графічно передані, як принцип їх розміщення поруч з іншими предметами цього інтер'єру. В цілому проєкти дають підставу припускати, що художниця керувалась по-своєму зрозумілим принципом організації селянського житла на Україні в кін. ХІХ ст. з урахуванням перенесення його у міське середовище. Планований нею інтер'єр повинен був задовольняти потреби інтелігентної української сім'ї в дуже малому складі, яка мала сентимент до всього селянського. Кожен предмет з ансамблю проєктованого інтер'єру в художньо-образній проєкції був базований на праобразі обстави народного житла. Водночас це не було просте наслідування певних традиційних форм і принципів, тим паче конструкції та декору, як це можна було спостерігати в практиці Земських майстерень на Наддніпрянщині або у прихильників так званого "закоп'янського стилю". Першими з реалізованих за її проєктами були предмети хатньої обстави – пару стільців скриньової конструкції з фігурними вирізами у нижніх частинах кожної із шести боковин і восьмигранними різьбленими зірками у верхніх їх частинах. Класичні форми, що виводилися від курульного стільця, мали також інші меблі, зроблені у цей період перед Першою світовою війною. Грані зрізів сидіння та ніжок у них були декоровані технікою випалювання. Пізніше О.Кульчицька не раз вдавалася до проектування подібних речей, про те ні в одній із них не повторюються мотиви декору, щоб перегукувалися з тими, якими були декоровані меблі з попереднього часу. Збереглося і декілька ескізних проєктів Олени Кульчицької, а це настільної та підвісної ламп, а також настінного бра. Збережені проєкти не дають можливості визначити, в якому саме матеріалі художниця мала намір їх втілити. Ажурні прямокутні вирізи дозволяють припускати, що передбачалися для матеріалу дерева або металу.